

Is er een herijking nodig van de religiekritiek binnen het anarchisme?

Door [Tommy Ryan](#)

- Geschreven: 2017
- Bron: [Buiten de Orde](#) #1, 2018

Is er een herijking nodig van de religiekritiek binnen het anarchisme?

[...] want daar waar een kudde is, zijn noodzakelijk ook herders om haar te scherpen en te verscheuren. *Bakoenin, God en de Staat 1871*

Religie is al een tijdje een hot item in het maatschappelijke debat. Er wordt bijvoorbeeld veel gerefereerd naar de Islam – meestal in negatieve zin – en in het dominante rechtse discours wordt hier vervolgens de zogenaamde '(joods)christelijke traditie' positief tegenover geplaatst. Van oorsprong hebben veel anarchisten echter met beide religies, of beter gezegd *alle* religies, weinig op. Dit vindt voor een groot deel oorsprong in de tijd waarin het anarchisme een gearticuleerde, geformuleerde en opgeschreven theorie werd. Veel van de vroege anarchistische theoretici zijn kinderen van de verlichting[1]. Ze leefden in een tijd waarin de Kerk, als machtig instituut, nauw vervlochten was met de zich vormende staten. De Kerk had grote invloed in de maatschappij, de economie en op het bestuur van deze pijlers. Vreemd is het dus ook niet dat de kritiek die deze vroege anarchisten formuleerden, zich keerde tegen het Kerkelijk instituut en diens machtsmiddel, de religie zelf en de rede centraal stelden. Vele van deze anarchisten zouden in hun kritieken uitkomen op atheïstische principes – op een enkeling na, waar kom ik dadelijk nog op terug.

We kunnen echter ook concluderen dat er veel veranderd is sinds de vroege jaren waarin de anarchistische kritiek op religie is geformuleerd. Kerk en staat zijn in veel landen formeel gescheiden en onze wereld heeft zich sindsdien ook flink verbreed. Waar de klassieke kritiek zich vooral heeft gericht op het christendom, zijn we inmiddels bekend met een veelvoud aan religies in de wereld. De aanhangers van deze religies allemaal op één hoop gooien en afschrijven als potentiële bondgenoten in de strijd voor een vrije en gelijkwaardige wereld is, zo is uit mijn recente ervaring gebleken, te kort door de bocht. Ik ben dan ook van mening dat het belangrijk is de klassieke kritiek onder de loep te nemen en te kijken of we tot een betere hedendaagse formulering kunnen komen. Deze tekst is daarbij eerder een onderzoek dan een definitief eindpunt in deze discussie.

Keerpunten

Er zijn voor mij een aantal momenten belangrijk geweest in het komen tot deze conclusie. De eerste zijn de opstanden in het Midden-Oosten en Noord-Afrika geweest. We hebben gezien waartoe

religieus fanatisme kan leiden – eveneens overigens het imperialisme van de Westerse staten waartegen zij tevens rebelleerden. Het mislukken van de meeste van deze opstanden wil echter niet zeggen dat uit de veelal religieuze populatie van deze regio, geen oprechte revolutionairen voortkwamen. De aspiraties van een groot deel van de opstandelingen in deze regio's toonden gelijkenissen met de vorderingen die wij als anarchisten stellen of hadden de potentie in zich hiertoe te verdiepen.

Een tweede moment dat bijdroeg aan dit inzicht was het IFA-congres in Frankfurt in de zomer van 2016[2]. Op het moment is het internationale karakter van de federatie sterk aan het veranderen waarbij het zwaartepunt van Europa steeds verder naar Zuid-Amerika verschuift – naar mijn mening een zeer bemoedigende ontwikkeling. Dit betekent echter ook dat er een veelvoud aan nieuwe culturele contexten de organisatie binnenkomt. De situatie die zich op het congres voordeed was dat er op het congres een statement tegen Islamitische Staat werd geformuleerd waarbij er in het initiële voorstel werd afgesloten met een scherpe verwerping van *elk* vorm religie gebaseerd op de eerdergenoemde klassieke Westerse religiekritieken. Het interessante viel voor: gedelegeerden uit meerdere Zuid-Amerikaanse landen bezwaar maakte tegen deze formulering. Zij stelden dat binnen hun context, religie een geheel andere betekenis heeft. Zo stelde een gast en afgevaardigde uit Cuba dat zij bondgenoten hebben vanuit de religieuze Ifá-gemeenschap. Deze religieuze gemeenschap organiseert zichzelf op basis van wederzijdse hulp en komt voort uit het Cubaanse slavernijverleden. De religieuze gebruiken komen van de zwarte slaven die zichzelf organiseerden en hebben geen centraal georganiseerd karakter. Een vergelijkbaar bezwaar op de IFA-verklaring van afgelopen zomer kwam van een afgevaardigde van de federatie uit Chili. Hij gaf aan dat zij nauw samenwerken met Mapuche. De Mapuche zijn religieus (inheemse godsdienst), maar hoewel hun vertrekpunt anders is, stelde de afgevaardigde dat zij en de Mapuche elkaar herkennen in hun doelen en praktijk als bijv. de betrokkenheid en zelfbeschikking van de gemeenschap en het belang van de harmonie tussen de mens met diens leefomgeving [3].

Herontdekking van de eigen geschiedenis

In Europa kent echter ook een dergelijke geschiedenis. Geschiedenis die echter voor een groot deel verborgen is door de geschiedschrijving van diens overwinnaars. Voor de opkomst en vestiging van de staat en de Katholieke Kerk was Europa cultureel en spiritueel veel diverser dan wij dit nu kennen; in het vroege Europa werd een veelvoud aan talen gesproken, regionaal was er een sterke diversiteit en godsdiensten waarbij de natuur en gemeenschap centraal stonden kwamen nog veelvuldig voor. Later hebben de nodige radicalen het christendom zelf ingezet in het verzet tegen overheersing en voor sociale gerechtigheid. Vroegere ketterbewegingen als de Katharen, verzette zich fel tegen statelijke en kerkelijke overheersing en stichtte eigen levensvormen. Hun leer was vredelievend, sober, kende geen hiërarchie, wenste geen bezit of macht en er was geen ongelijkheid tussen man en vrouw. Door de brute vervolging tijdens de inquisitie werd deze beweging, waar vrouwen overigens ook een belangrijke rol in speelden[4], systematisch uitgeroeid[5]. Later zouden er meer van dergelijke bewegingen volgen zoals de Diggers, sommige Quaker-bewegingen en de egalitaire gemeenschappen die door de christen-anarchistische Tolstoianen werden gesticht.

Dit verleden, dat zo onbekend deze voor ons is, doet me soms denken dat Europa zo gekoloniseerd is geraakt, dat een groot deel van de bevolking zich uiteindelijk met de onderdrukker is gaan identificeren. We kennen geen ander bestaan meer dan deze, en veel van onze culturele gebruiken zijn verloren gegaan met de conditionering van de fabriek en het consumeren. Aan de grenzen van het wereldwijde kapitalisme leven nog echter steeds mensen die zich hand en tand verzetten tegen

de overheersing en de uitbuiting van de aarde. Zij hebben nog een notie hoe het leven was vóór de komst van de kolonisor (en alle waarden en opvattingen die deze met zich mee brengt) – mogelijk kan daar voor ons een sleutel liggen voor de herontdekking van onze eigen geschiedenis. Dankzij of ondanks religie overeenkomstige uitgangspunten?

Verzet tegen onrecht en overheersing, de wens om vrij te zijn en zelf het leven vorm te geven is iets dat diep in de mens zit. Wat mensen gebruiken om aan het leven vorm te kunnen geven of zichzelf te verzetten als dit in gedrang is, is erg afhankelijk van de context waarin zij zich bevinden. Soms is het religie wat mensen in staat stelt zich te verzetten, soms is juist religie (of een instituut dat daar aanspraak op maakt) de onderdrukkende factor. Ik denk daarom dat het belangrijk is dat we als anarchisten ons vizier open proberen te houden en onze eigen achtergrond en tradities niet zwart-wit op anderen moeten projecteren. Door te kijken, luisteren en uit te wisselen kunnen we zo gemeenschappelijkheid ontdekken op plekken waar we deze in eerste instantie wellicht niet hadden verwacht[6].

Hoewel ikzelf atheïst ben, denk ik dat mijn bevrijding en de bevrijding van de mensen om mij heen, voor een deel ook betekend dat ik mezelf moet zien te ontdoen van normatieve opvattingen uit de samenleving waarin ik ben opgegroeid. Dit betekend dat ik me o.a. moet bevrijden van het anderen opleggen hoe hun vrijheid er uit moet zien. Het anarchistische principe van het federalisme maakt dat de maatschappelijke organisatie op elke plek, met ieders eigen context, ook andere uitingsvormen en gebruiken zal kennen. Dit zou een concreet antwoord kunnen zijn op de vernauwende norm dat er maar één waarheid bestaat.

In de strijd voor een vrije klasseloze samenleving moeten naar mijn idee de anarchistische uitgangspunten en de daaruit voortkomende praktijk die wij als anarchisten aanhangen, centraal staan – inmiddels heb ik gezien dat de labels die daaraan worden opgehangen niet altijd even éénduidig zijn.

Voetnoten

- [1] Bijv. William Godwin, Michael Bakoenin, Elisée Reclus, Pierre-Joseph Proudhon
- [2] Hiervan heb ik in Buiten de Orde #4 2016 uitvoerig verslag gedaan.
- [3] Al vinden de Mapuche overigens dat de meeste anarchisten een gebrek aan spiritualiteit hebben, zo stelde de afgevaardigde uit Chili.
- [4] Wat logisch is ook, gezien het patriarchale karakter van de Katholieke Kerk en de toenmalige en huidige staatsstructuren. Vrouwen waren de eersten die maatschappelijk aan de kant werden geschoven en hadden er dus alle belang bij zich tegen deze ontwikkeling te verzetten.
- [5] Lees hierover o.a. meer in Caliban and the Witch van Sylvia Federici, Autonomedia, 2004
- [6] Daarbij moeten we niet vergeten dat 84% van de wereldbevolking zichzelf op de één of andere manier als religieus kenmerkt:
<http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec>

religie, internationalisme

From:

<http://www.anarchisme.nl/> - **Anarchisme.nl**

Permanent link:

http://www.anarchisme.nl/namespace/is_er_een_herijking_nodig_van_de_religiekritiek_binnen_het_anarchisme

Last update: **16/10/19 10:14**